

Kirja-arvostelu

van Rijt, J. H. M. (2020). *Understanding grammar: The impact of linguistic metaconcepts on L1 grammar education*. (Tohtorinväitöskirja, Radboud University, Nijmegen, Alankomaat). 362 s.
<https://doi.org/10.13140/RG.2.2.31243.62249>

Metakäsitteiden avulla kieltä ymmärtämään?

Hollantilaisen opettajankouluttajan Jimmy van Rijtin alkuvuodesta 2021 hyväksytty artikkeliväitöskirja *Understanding grammar: The impact of linguistic metaconcepts on L1 grammar teaching* haastaa pohtimaan, millaisia käsitteitä kielitiedon ja erityisesti kieliopin sisällöissä tulisi opettaa. Kun suomalainen keskustelu on tavallisemmin keskittynyt siihen, opetetaanko formaaleja kielioppikäsitteitä jopa liikaa, van Rijt päinvastoin kysyy, onko akateemisen kielitieteen parissa sellaisia käsitteitä, joita ei opeteta koulussa, vaikka pitäisi. Keskiössä ovat *metakäsitteet* eli yhteen tai useampaan kielioppikäsitteeseen liittyvät yleisemmän tason käsitteet, kuten valenssi ja kongruenssi. Vaikka hollantilainen kieli- ja koulukonteksti eroaa suomalaisesta, van Rijtin syvälinen perehtyminen aiheeseensa sekä hänen yhteistyössä muun muassa professori Peter-Arno Coppenin ja professori Debra Myhillin kanssa tekemänsä tutkimushavainnot tarjoavat Suomessakin ajattelun aihetta.

Väitöskirjan johdantoluvussa van Rijt esittelee kansainvälisiin tutkimuksiin nojaten, miksi äidinkielen kielioppia opetetaan sekä millaisia sen opetusmenetelmät, sisällöt ja tavoitteet tavallisesti ovat. Van Rijt jaottelee kieliopin opetuksen perustelut taito- ja tietopainotteisiin todeten, että ensin mainitut ovat saaneet suuremman painoarvon 1960- ja 1970-lukujen kommunikatiivisen paradigmanmuutoksen jälkeen; erityisen tärkeänä siis pidetään, että kieliopin opetus kehittää luku- ja kirjoitustaitoja sekä tukee vieraiden kielten opiskelua. Omassa väitöskirjassaan van Rijt painottaa kuitenkin tietoperusteluita, jotka lienevät suomalaisillekin opettajille ja ainedidaktikoille tuttuja: kielioppi voi vahvistaa loogista ajattelua sekä sen

ymmärtämistä, kuinka keskeinen asia kieli on sekä ihmiselle yksilönä että koko inhimilliselle kulttuurille. Sen sijaan vähemmän tunnettuja saattavat olla lukuisat kansainväliset tutkimustulokset, joihin van Rijt väitteinensä nojaa. Toisaalta hän myös toteaa, että paljon olisi vielä tutkittavaa: esimerkiksi siitä, millainen kieliopin opetus näitä edellä mainittuja hyötyjä pystyy tuottamaan, tiedetään vielä liian vähän. Van Rijt itse pureutuu yhteen didaktiseen vaihtoehtoon.

Väitöskirja asettuu selvittämään, miten kielitieteelliset metakäsitteet voisivat tukea kielen ymmärtämistä. Tutkimus koostuu peräti seitsemästä tieteellisestä artikkelista, jotka on muokattu kirjan pääluvuiksi 2–8; pohdintaosio päättää teoksen luvussa 9. Artikkelit käsittelevät kolmea pää-tutkimustehtävää:

- Mitkä ovat kielitieteilijöiden mukaan tärkeimpiä kieliopin meta-käsitteitä, joita koulussa tulisi opettaa?
- Miten metakäsitteiden opetus tukee kieliopin ymmärtämistä?
- Millaisia käsityksiä opettajilla on kieliopin ja sen (meta)käsitteiden opetuksesta?

Ensimmäiseen kysymykseen vastataan luvuissa 2 ja 3, jotka esittelevät akateemisille kielitieteilijöille suunnatun Delfoi-tutkimuksen sekä kirjallisuuskatsauksen satoa. Tutkimuksissa havaittiin, että kouluopetuksen ja tieteellisen kielentutkimuksen välillä on kuilu, jonka yli tieto uusista kielen käsitteellisen tarkastelun tavoista ei pääse liikkumaan, vaan pedagoginen kielioppi tukeutuu ensisijaisesti omiin perinteisiinsä. Tässä van Rijt päätyy käsittelemään erästä ainedidaktiikan ydinkysymystä: millaisia tieteenalan käsitteitä ja käytänteitä oppiaineen tulisi heijastaa, etenkin kun tieteenalan sisällä on monia erilaisia traditioita, kuten tässä tapauksessa kielioppi-teorioita? Van Rijt esittelee tutkimustuloksenaan 24 käsitettä, jotka tyypitellään faktorianalyysin perusteella rakenteeseen liittyviin (esim. lauseen-jäsenet, sananmuodostus, sanaluokat ja lausekkeet), semanttisiin (esim. aikamuodot ja aspekti) sekä relationaalsiin käsitteisiin (esim. sija, kongruenssi, valenssi ja määräisyys). Lienee selvää, etteivät kaikki hollannin kielessä keskeiset käsitteet ole sellaisia suomen kielen tutkimuksessa ja opetuksessa, mutta joka tapauksessa lista on kiinnostava ja herättää kysymään, millaiseen ainedidaktiseen päätöksentekoon Suomessa opetetut kielitiedon käsitteet perustuvat. Vaikutusvaltaa on jokaisella opettajalla, opetussuunnitelmalla sekä oppimateriaaleilla tekijöineen.

Luvuissa 4–6 van Rijt esittelee kolme interventiotutkimusta, joista ensimmäinen on toteutettu korkeakoulussa ja kaksi seuraavaa yläkoulua vastaavassa kontekstissa. Monimenetelmäisen analyysin tuloksena todetaan, että valikoitujen metakäsitteiden (esim. valenssi, predikaatio) opetus on hyödyksi, sillä se tukee kielen ymmärtämistä ja kieliopillista päättelyä sekä vahvistaa siinä tarvittavien käsitteiden osaamista. Kieliopin ymmärtämistä mittaavasta TGU-testistä (*Test for Grammatical Understanding*) on kuitenkin huomautettava, että siinä eniten pisteitä annetaan nimenomaan interventiossa opetettua metakäsitteellistä päättelyä sisältävistä vastauksista; sen sijaan oikeansuuntainenkin vastaus, jossa tietoa esimerkiksi valenssista ei hyödynnetä, arvioidaan alemmin pistein. Näin ollen lienee vahvasti odotettavissa, että interventioon osallistuneet koeryhmät saavat TGU-testistä korkeampia pisteitä kuin ne, joille metakäsitteitä ei ole

opetettu. Menetelmää kehitetään luvussa 6 toistamalla interventio vuoro-
tellen sekä koe- että kontrolliryhmälle (*switching replications design*).

Väitöskirjan luvuissa 7–8 havaitaan, että opettajat tuntevat joitakin metakäsitteitä melko huonosti, mutta toisaalta ”metakäsitteellinen” (*meta-conceptual*) lähestymistapa saa kannatusta erityisesti ylemmillä kouluasteilla. Opettajien asenteet kieltä ja sen opetusta kohtaan havaitaan reflektiivisiksi, ja he mielellään painottavat kielestä keskustelua ja havaintojen käsitteellistämistä ulkoa opittujen peukalosääntöjen ja mekaanisten harjoitusten sijasta. Lukuun 7 sisältyy myös oppikirja-analyysi, jossa Bloomin taksonomia soveltaen arvioidaan, että oppikirjat opettavat lähinnä alimpien tasojen ajattelutaitoja. Sellaisiksi tutkimuksessa ymmärretään muistaminen, ymmärtäminen ja soveltaminen.

Väitöskirja on kokonaisuutena kiinnostava lisä ensikielen didaktiikan tutkimukseen sekä erityisesti siihen keskusteluun, onko kielitiedon käsitteiden opetuksesta oppilaille hyötyä, ja jos on, mitä käsitteitä tulisi opettaa. Kannattaisiko esimerkiksi yläkoulun lauseenjäsennyksen yhteydessä puhua kongruenssista? Van Rijtiä mukaillen kenties kannattaisikin, sillä hän toteaa, että vaikealta kuulostava termi (jollainen kongruoida epäilemättä on) ei välttämättä tarkoita, että siihen liittyvä käsitekin olisi vaikea (sana tai lauseke vaikuttaa toisen muotoon: Oppilas miettii, Oppilaat miettivät). Yhtä lailla voidaan pohtia, ovatko koulussa tällä hetkellä opetettavat käsitteet kielen ymmärtämisen ja kielitietoisuuden kannalta mielekkäitä. Nykyisessä kielikasvatuksessa vallitsevan, sinänsä tärkeän viestintäpainotuksen rinnalle van Rijt nostaa esiin, että kielen ymmärtämisellä on myös itseisarvoa osana yleissivistystä.

Jenni Marjokorpi

Kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto